

Jean-Jacques Amy.
Aanpassing van de abortuswet: een pad vol hindernissen
Gent: *Almanak 'T Zal Wel Gaan*, 2021, pp. 109-115.

Op 30 maart 1990 ontving eerste minister Wilfried Martens twee brieven van het staatshoofd, koning Boudewijn. Deze laatste informeerde de regering dat hij – omwille van dwingende ethische bezwaren - de nieuwe wet die zwangerschapsafbreking toeliet niet zou ondertekenen. In zijn nieuwjaarstoespraak had hij reeds benadrukt hoe groot het belang was dat hij hechtte aan de bescherming van het ‘ongeboren kind’. Zijn attitude in deze ethisch beladen materie was alom gekend. De koning wou evenwel het democratische proces niet verhinderen en verzocht daarom om een oplossing te vinden waarbij de wet rechtsgeldig kon worden zonder dat hijzelf zijn handtekening onder deze tekst zou moeten zetten. Boudewijn formuleerde een verbazingwekkend voorstel, m.n. dat de grondwet, meer bepaald artikel 26, alinea 1, zou worden geamendeerd zodanig dat de koning voortaan nieuwe wetten *niet meer* zou moeten ondertekenen. Deze propositie leek zelfs voor de meest koningsgezinde ministers met de haren gegrepen en bood dus geen uitweg. Een dergelijke ingreep vergde inderdaad dat een Constituante zou worden bijeengeroepen, wat nieuwe verkiezingen vergde en dan een twee derde-meerderheid, en de regeringsploeg was daar niet voor te vinden. Dat zou, gedurende de eerstvolgende dagen, het enige zijn waarover de christendemocraten, de socialisten en de twee ministers die de Volksunie vertegenwoordigden het volkomen eens waren.

Ik vermoed dat die volgende dagen druk en beproevend waren, dat er hartstochtelijk bediscussieerd werd, dat voorstellen en tegenvoorstellen alle kanten uit vlogen, dat talrijke benaderingen, na een kort onderzoek en soms harde woordwisselingen, telkens volstrekt onverenigbaar bleken te zijn met de grondwettelijke bepalingen. En toen bedacht de sluwste van de bende, Wilfried Martens – *of* zijn kabinetschef, staatsrechtsgeleerde André Alen, wij zullen het nooit weten - een oplossing voor deze lastige mini-koningskwestie. ULB-professor Jean Stengers’ biografie van koning Leopold III had als inspiratiebron gediend. Het vernuftig achterdeurtje bestond erin op basis van het toenmalige grondwettelijke art.82 te beslissen en te verkondigen dat de koning in de onmogelijkheid verkeerde om te regeren, waardoor zijn bevoegdheden naar de ‘in Raad verenigde’ ministers werden overgeheveld. *Alle* ministers zouden dan samen de abortuswet ondertekenen en uitvaardigen. Later zou de vorst na een stemming in de Verenigde Kamers in al zijn hoedanigheden worden hersteld. En zo gebeurde.

Het was ondertussen 3 april geworden. Laat 's avonds werd de onmogelijkheid tot regeren verkondigd en de wet door de voltallige ministeriële ploeg (NB: deze telde slechts één enkele vrouw, nl. Paula D'Hondt, minister van Openbare werken) ondertekend. Hoe dat verliep is nooit beschreven geweest. Ik beeld mij in dat de CVP-ministers niet happig waren om hun handtekeningen bovenaan deze van hun collegae te zetten. Wilfried Martens had graag zijn intieme vijand en oerconservatieve partijgenoot, voormalige Eerste minister Leo Tindemans, verzocht om als eerste een krabbel onder de wettekst te zetten, maar die maakte sinds enkele maanden geen deel meer uit van de regering 'Martens 8'. Voorzitter van de CVP Herman Van Rompuy zetelde evenmin in de regering; het zou leuk geweest zijn om deze verwoede tegenstander van de depenalisering van abortus als medeondertekenaar van de door hem verafschuwde tekst te hebben. CVP vice-Premier Jean-Luc Dehaene – indien hij gepolst werd - zou kort en krachtig hebben geantwoord: 'Wilfried, je weet goed dat ik niet antwoord op hypothetische vragen. Domme vragen hoor ik niet eens'. Ook Luc Van den Brande kon niet worden overtuigd. De nacht was gevallen. Iedereen wou naar huis. Louis Tobback die wat verder in de rij stond te huppelen van ongeduld moet hebben gebluft: 'Kom aan, verdomme, schiet op! Marx is dood, ... en ik ga dood als ik niet gauw mag eten. Wilfried, doe je ogen dicht en teken. Nu!' Pas dan moet Martens wat aarzelend zijn Parker 51 vulpen hebben bovengehaald en de wet, als eerste getekend – hij, de meest vooraanstaande figuur van de partij die zich decennialang hardnekkig had verzet tegen de erkenning van het fundamentele vrouwenrecht om vrij over het eigen lichaam, de eigen gezondheid, de eigen toekomst te mogen beslissen. Eén na één volgden de andere ministers, velen al mokkend, de anderen met groot jolijt. Hoeveel onder hen kunnen hebben beseft dat *op dat ene moment*, het overwicht van de katholieke zuil in het beslissingsproces in dit land ten grave werd gedragen?

Zowel voor voorvechters van de depenalisering van zwangerschapsafbreking als voor anti-abortusfanaten werd 3 april 1990 meer betekenisvol dan de val van de Muur van Berlijn, vijf maanden eerder.

Vóór 3 april 1990: triomf van de hypocrisie

Sinds 25 oktober 1795 (3 brumaire, an IV) was vrijwillige zwangerschapsafbreking in onze gewesten ononderbroken onderhevig aan een absoluut verbod. De ingreep werd beschouwd

als een inbreuk op het toen vigerend concept van de familie, die op haar beurt als de hoeksteen van de maatschappij gold.

Zoals elders in Europa, werd tot ca. 1830 slechts sporadisch een beroep gedaan op abortus. Met de schepping – rond dit tijdstip - van een stedelijk proletariaat, drong een drastische beperking van het aantal kinderen zich op. De daling van het geboortecijfer, die tussen 1850 en 1960 plaatsvond, was hoofdzakelijk te wijten aan de toepassing van coitus interruptus als methode van geboorteregeling; in geval van falen werd vruchtafdrijving gepleegd. Wegens de restrictieve wetgeving ter zake, geschiedde de ingreep in de clandestiniteit en zonder naleving van de meest dwingende technische en hygiënische vereisten.

Het lijden van de vrouwen, alsook hun rechten op zelfbeschikking van hun lichaam, gezondheid en sociale gelijkstelling werden op de meest cynische wijze met voeten getreden. De welstellende burgerij – voor dewelke winstbejag het enige credo was - en de oppermachtige Rooms katholieke Kerk – die seksualiteit hardnekkig onderdrukte – negeerden in alle toonaarden dit belangrijk probleem van openbare gezondheid. Moraalridders, wetgevers, magistraten, artsen: allen keken de andere kant op.

Men schat dat – tot wel in de XXe eeuw - tussen 40.000 en 50.000 clandestiene vruchtafdrijvingen jaarlijks werden verricht. Deze veroorzaakten heel vaak ernstige complicaties en sterfte. Na de tweede Wereldoorlog (tot rond 1960) overleden nog een vijftigtal Belgische vrouwen jaarlijks aan de gevolgen van ondeskundig verrichte vruchtafdrijving. Een meervoud hiervan hielden er de meest ernstige restletsels aan over. Vrouwen behorend tot welstellende milieus konden aan deze gevaren ontsnappen door beroep te doen op artsen, te lande of in het buitenland, die een abortus netjes konden uitvoeren.

Vanaf 1960 vond stilaan een evolutie plaats van starre, onwrikbare concepten naar een realistisch afwegen van de concrete situatie en werd abortus in de meeste westerse landen aan de sfeer van geheimhouding en illegaliteit onttrokken. Artsen zagen in toenemende mate het manifest schadelijke karakter van de restrictieve abortuswetgeving in. Omwille van hun bezorgdheid voor de gezondheid van de vrouw, begonnen sommigen onder hen zwangerschapsafbrekingen uit te voeren. Het politieke debat kwam mede hierdoor op gang. In tegenstelling tot de omliggende landen, moest in België een lange en bittere strijd worden

gevochten vooraleer de extreem strenge, tot dan vigerende abortuswet op 3 april 1990 uiteindelijk werd geliberaliseerd.

Jaren later ergerde kardinaal Godfried Daneels zich nog aan de aanpassing van het Strafwetboek: 'Ik wil wijzen op de kloof die bestaat tussen de wetgeving en de diepe overtuiging van de bevolking. [...] Ik blijf ervan overtuigd dat de abortus- en de euthanasiewet gestemd werden in een klimaat van algemene onverschilligheid, en zonder echte toestemming van de bevolking.' (*Artsenkrant*, 16 01 2007). 'Toen de abortuswet werd goedgekeurd, ging men voor de eerste keer duidelijk in tegen de ethische regels van de Kerk. [...] Het standpunt van de Kerk is heel eenvoudig: het leven van de mens moet in alle omstandigheden gerespecteerd worden. Vanaf het prille begin tot het einde. Men mag geen handelingen stellen die mensen [sic!] het leven afnemen of verkorten.' (*De Huisarts*, 18 01 2007).

Pro Vita (of een aanverwante groep) verspreidde foto's van een met bloed bevlekte dode foetus van ca. 24 weken, met dit commentaar:

'Ce sont vos crimes qui mettent une séparation entre vous et votre Dieu.
Ce sont vos péchés qui vous cachent Sa face et l'empêchent de vous écouter,
Car vos mains sont souillées de sang et vos doigts de crimes'.

Op 5 april 2015 verkondigde aartsbisschop André-Joseph Léonard dat 'een drama moe[s]t worden herdacht. Eergisteren was het de 25ste verjaardag van de abortuswet in België'. Volgens hem waren sinds 1990 minstens '300.000 kinderen' [sic!] geaborteerd. Hij voegde eraan toe dat het voor 'christenen [niet de] bedoeling [was om] vrouwen te veroordelen die abortus meema[akt]en, en nog minder diegenen onder hen die zelf het slachtoffer waren van hun omgeving. We willen alleen maar bevestigen dat wij tegelijkertijd het kostbare leven van het ongebooren kind én de waardigheid van iedere vrouw met een warm hart willen verdedigen.' Léonard bracht ook het verzet tegen de abortuswet van koning Boudewijn in herinnering: 'De profetische daad [sic!] van koning Boudewijn, die de Belgen en de hele wereld [sic!] voor altijd [sic!] zal herinneren aan de ernst van abortus'.

Het principe van scheiding van kerk en staat werd vrolijk met voeten getreden tot in het Brusselse Hof van Beroep. Procureur des Konings Dubois kon aldaar – in zijn vordering tegen artsen van het AZ-VUB - ongestraft beweren dat 'in de Bijbel [stond] geschreven dat de

Heilige Maagd veertien jaar oud was toen zij Onze Heer Jezus-Christus ter wereld had gebracht'. De imbeciliteit van deze magistraat werd in het eerstvolgende nummer van het weekblad *Pan* in de verf gezet: de zgn. '*Cent lignes du Vilain Coco*', op het eerste blad, waren aan Dubois' requisitoir gewijd.

De aanhoudende kwade trouw van katholieke instanties en notabelen werd op 23 oktober 1989 meesterlijk ontsluit in *Veto*, het Studentenweekblad van de Leuvense overkoepelende kringenorganisatie. Een lang artikel geschreven door Erik Paredis en Tine Heervelde en een commentaar van de redactie waren gewijd aan een advertentie die de academici van de Faculteit geneeskunde van de KUL enkele dagen eerder in alle Belgische kranten hadden laten verschijnen in het vooruitzicht van de stemming in plenaire zitting van de Senaat van het wetsvoorstel Herman-Michielsens - Truffaut. De motie was unaniem goedgekeurd geweest door de 80 tot 100 aanwezigen. Volgens het persbericht beoogde het wetsvoorstel 'abortus volledig te liberaliseren tijdens de eerste drie maanden van de zwangerschap. Zo'n verregaande permissiviteit' was volstrekt onaanvaardbaar 'omdat abortus in wezen niets anders is dan het doden van menselijk leven [sic!]. Geneesheren [zouden voortaan] iemand het leven mogen ontnemen, [wat] voor artsen met een christelijke of [sic!] humanistische levensbeschouwing [ontoelaatbaar was].' De Faculteit besloot met een oproep naar de parlementsleden 'die een menswaardige samenleving willen behouden' om het wetsvoorstel 'met alle mogelijke wettelijke middelen tegen te werken'.

Paredis en Heervelde wezen erop dat al twee decennia lang pogingen gedaan werden en voorstellen ingediend om de abortuswetgeving te liberaliseren, waartegen de CVP zich telkens hardnekkig verzette. De kers op de taart in het artikel bevond zich in de laatste alinea's. Professor André Van Assche, hoogleraar gynaecologie-verloskunde, antwoordde op de vraag of zwangerschapsafbrekingen in zijn Dienst werden verricht dat de interviewer 'op die vraag van [hem] geen positief [sic!] antwoord [zou] krijgen. Het zou niet verstandig zijn [sic!] om in *Veto* een antwoord te geven. De [vigerende] wetgeving [was] nog altijd zo dat een "ja" tot domme juridische rea[c]ties [sic!] k[o]n leiden.' [Hij bedoelde hiermee] dat er 'noodsituaties zijn waarin men tot abortus moet [sic!] overgaan. Uitzonderingsmaatregelen zijn dus mogelijk [sic!]. Maar dat vereist waarborgen en strenge [c]ontrole [sic!]' . Schrijver dezes maakt zich de volgende bedenking: na deze unieke demonstratie van de relevantie van het gezegde '*Eens een tsjeef, altijd een tsjeef*', tijdens dewelke Van Assche met een gespleten

tong bekende dat artsen aan de KUL werkzaam *de wet overtraden*, mag men zich afvragen waarom het Parket niet optrad.

De redactie van het blad benadrukte dat strikt medische argumenten in de advertentie ontbraken en dat de problematiek louter op moreel vlak werd benaderd, in overeenstemming met de katholieke opvatting dat ‘het leven heilig is’. De KUL-geneesheren gebruikten ‘hun prestige als gerenommeerde professoren als een [...] gezagsargument’. Het commentaar van de redactie besloot met te stellen dat conservatieve katholieken vaak *geen* principiële verdedigers van het leven zijn, dat velen onder hen geen voorstanders zijn van de afschaffing van de doodstraf en dat een groot aantal instemde met de plaatsing van kernraketten in het land. ‘De [c]ompromisloosheid waarmee deze hoek tegen abortus ageer[de], duid[de] er dan ook op dat men geen politieke nederlaag w[ou] lijden’.

Voorname sociale en sociologische aspecten werden verzwegen, m.n. de duizenden illegale zwangerschapsafbrekingen jaarlijks in België uitgevoerd en de daling van het aantal abortussen in landen met geliberaliseerde abortussen. De advertentie ‘leek dan ook een instelling als de [KUL] onwaardig: [een] katholieke fa[c]ulteit zou [...] moeten zorgen dat haar standpunt [bijdraagt] tot een oplossing voor de bestaande sociale onrechtvaardigheid.’

Ná 3 april 1990: de hypocrisie duikt weer op

De wet van 3 april 1990 die vrijwillige zwangerschapsafbreking voor een deel depenaliseerde, stelde een einde aan meer dan anderhalve eeuw verachtelijke schijnheiligheid. De medisch en wettelijk omkaderde praktijk van abortus redt jaarlijks het leven van duizenden vrouwen en doet het aantal uitgevoerde abortussen dalen, in tegenstelling tot een volgehouden desinformatie hierover.

PvdA, PS, sp.a, Écolo, Groen, Défi, Open VLD en MR bereikten vorig jaar een vergelijk om, in hoofdzaak, (i) vrijwillige zwangerschapsafbreking te depenaliseren, (ii) de zwangerschapstermijn waarop de ingreep mag worden verricht tot 18 weken op te trekken en (iii) de bedenktijd van zes dagen tot 48 uur te reduceren.

De Belgische bisschoppen zijn niet te spreken over de op handen zijnde versoepeling van de abortuswet: ‘Het wetsontwerp suggereert dat het om een gewone ingreep gaat; er wordt dus

geen recht gedaan aan wat de betrokkenen ervaren en beleven. [...] Het is onbegrijpelijk hoe zo'n belangrijke en delicate aangelegenheid zo vlug wordt behandeld en zonder enig voorafgaand fundamenteel debat.'

De stellingname van de bisschoppen is niet alleen grotesk, zij is revolterend. Wat is dan *wel* onbegrijpelijk?

- Dat de Kerk zich niet verzette tegen het bestaan van restrictieve wetten die maakten dat sinds het begin van de 19e eeuw wereldwijd miljoenen vrouwen op gevaar voor hun leven een beroep moesten doen op onbekwame aborteurs;
- Dat de hiërarchie van de Kerk niet ingreep toen geestelijken van alle rangen (met inbegrip van een Vlaamse bisschop) zich in groten getale vergrepen aan kinderen en adolescenten;
- Dat die heren durven beweren dat deze 'belangrijke en delicate aangelegenheid zo vlug en zonder enig voorafgaand fundamenteel debat' wordt behandeld.

In werkelijkheid ving de strijd voor het bekomen van dit essentieel vrouwenrecht aan in 1971, met het indienen van een eerste wetsvoorstel tot gedeeltelijke legalisering van abortus door wijlen senator Willy Calewaert. De uitbreiding van de wet en de verdere depenalisering van abortus werden grondig besproken in de schoot van parlementaire Commissies voor openbare gezondheid en justitie in de herfst van 2017 en de lente van 2018. Pascal Borry, bioeticus aan de KUL, verdedigde ter zake een standpunt dat in zeer grote mate strookte met onze eigen visie.

Op parlementair vlak verzetten CD&V, cdH, NVA en VB zich met klem tegen een verdere aanpassing van de wet. Tot viermaal toe, dienden deze vier partijen nep amendementen in die door de Raad van State moesten worden onderzocht. De stemming van dit wetsvoorstel – dat de fundamentele vrouwenrechten zou uitbreiden - werd aldus op de lange baan geschoven. Het feit dat juridische procedures worden misbruikt om een stemming te verdagen, is een rechtsstaat onwaardig. Kamervoorzitter Patrick Dewael oordeelde dat de wet m.b.t. de Raad van State en het reglement van de Kamer zouden moeten worden aangepast om dergelijke ontsporingen in de toekomst te voorkomen.

Slotbemerkingen

Geboorteregeling is nauw verbonden met de vrijheid van gedachte, -van meningsuiting en -van de pers; het zelfbeschikkingsrecht, het recht op leven en dat op gezondheid; een seculier onderwijssysteem; een waakzame openbare opinie, sociale bewogenheid, militantisme en burgerlijke ongehoorzaamheid; het nemen van risico's (op veroordeling en gevangenschap); vrouwenemancipatie; seksuele en reproductieve gezondheid en -rechten; verantwoord ouderschap. Al deze kenmerken zijn essentiële ingrediënten van democratische samenlevingen. De toegang tot anticonceptie en gelegaliseerde abortus vergde in verscheidene landen – waaronder, in de eerste plaats, België! - een lange en harde strijd. In alle betrokken landen daalden de morbiditeit t.g.v. abortus, de moedersterfte en de kindersterfte drastisch. Abortus is geen moreel laakbare daad en hoort niet thuis in het strafrecht. Er bestaan talrijke redenen om vrijwillige zwangerschapsonderbreking uit het strafwetboek te schrappen.

Dit is de leidraad van mijn verhaal: het depenaliseren van abortus is een vereiste in een democratie